

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОСВІТІ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ

Огаренко Тетяна Анатоліївна

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецький державний
університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна
tetogarenko@gmail.com

Вступ. Українська мова в освітній сфері відіграє ключову роль у формуванні національно-свідомої особистості. Вона є не лише засобом спілкування, а й важливим елементом ідентичності та культурного спадку українського народу. Обов'язкове вживання української мови в освітньому процесі сприяє збереженню та розвитку української культури, історії, традицій. Це сприяє формуванню патріотизму, національної самосвідомості, поваги до своєї країни, мови, що є **актуальним.**

Метою роботи є аналіз ролі національної мови у формуванні патріотичної, національно-свідомої особистості.

Результати та обговорення. Національно-мовна особистість – це поняття, яке включає в себе те, як особа ідентифікує себе в термінах своєї національності та мови. Це може включати культурні традиції, мову, історію, етнічну приналежність та інші аспекти, що визначають належність особи до певної нації.

Мова – це серцевина нації. Мова і патріотизм – це божественні та універсальні (ідеалістичні та матеріалістичні поняття тут збігаються) первісні інструменти, які програмують унікальність як окремої людини, так і нації та вбудовують їх у загальнолюдський прогрес. Формування нової людини для нового суспільства, створення сильної та інтегрованої української нації є найактуальнішим завданням і проблемою. Тільки народ, об'єднаний національною

ідеєю, здатен створити сильну й стабільну культурну, політичну та економічну державну систему.

Без сумніву, національна ідея є найбільш універсальною рушійною силою прогресу для особистості, нації та людства в цілому, як постійний стимул, бажання бути, а не впевненість у тому, що ми вже є.

У політиці (зовнішній і внутрішній) елемент мови відіграє важливу роль, вона є важливим державотворчим чинником. Політичний вимір мовного питання найточніше висловили давні римляни: «Чия мова, того й влада». Згадаймо офіційні заяви російських лідерів про шляхи і форми захисту російськомовного населення. Неофіційні судження таких людей, зазвичай, зводяться до формули «говорити російською – значить бути росіянином (ідентифікаційна ознака мови)». Таким чином, де більшість населення розмовляє російською, там і є Росія.

Така картина є вагомим аргументом на користь української мови для політично свідомих громадян України. Постколоніальний народ, який дивиться і оцінює себе не власними очима, а очима своїх колоніальних господарів, програмує неадекватне колективне світосприйняття і, відповідно, «засліплює» його у виборі власних перспектив розвитку.

Необхідно руйнувати нав'язане світоглядне переконання, що українська мова не здатна ні на що, окрім фольклору, і скоро загине. Усі успішні держави вважають священним обов'язком захищати свою національну мову, на свідомому і підсвідомому рівні, на рівні індивідуальної і колективної моралі, на рівні звичаєвого і національного права, на інстинктивному і рефлексивному рівні тощо. «Важливим знаряддям у вдосконаленні знання мови, піднесенні загальної культури мови і культури володіння словом відіграють словники, які виконують навчальну, довідкову і систематизувальну функції. Вони, з одного боку, є складником науки про мову, а, з другого, – суттєвим елементом довідкової літератури. Кожен словник розкриває динаміку розвитку окремих терміносистем і

української термінології в цілому, забезпечує необхідну для кожної мови кодифікацію лексичних засобів усіх категорій» [2].

Роль мови в житті людини і суспільства, а отже, і в глобальній співпраці людей і народів, визначається цілком конкретними функціями. Окрім комунікативної функції, мова виконує такі функції, як гносеологічну (пізнавальну), експресивну (енергетичну, чуттєво-емоційну), креативну (особливо мислетворчу), номінативну (функція називання), дискримінаційну, культуротворчу та естетичну. Найважливіші психологічні, емоційні та когнітивні (пов'язані зі свідомістю) механізми людського й національного розвитку фактично втілюються у вищезгаданих функціях мови. Неможливо пізнати світ, розвивати культуру, естетичний смак чужою мовою. Національний характер, біоенергетика, темперамент і психоемоційний спектр є унікальними для кожної нації і, зрештою, втілюються в мові цієї країни. Наслідки постійного використання людиною нерідної національної мови є когнітивно, а передусім морально-етично небажаними, як для держави, так і для особистості.

Втрата рідної мови – це суть денационалізації, втрата ідентичності людини. Денационалізація суттєво послаблює і розбалансовує систему цінностей, мотивів, потреб, інтересів, почуттів, прагнень та інших психологічних механізмів розвитку людини, які органічно пов'язані з національністю.

«Фундаментальною концепцією народної психології, яку розробляв і поглиблював Олександр Потебня (ще задовго до відомого Вільгельма Вундта у його праці «Психологія народів», 1886 р.), стала ідея, що початком і основою народної психології є мова, яка, серед інших чинників, найбільш послідовно забезпечує процеси ідентифікації, самопізнання та консолідацію народу, а, отже, зумовлює повнокровне функціонування етнічних спільнот» [1].

Висновок. Мова і патріотизм – це універсальні первісні інструменти, які програмують унікальність людини і нації в цілому. Втрата рідної мови та денационалізація (чи то русифікація, чи то американізація) є передумовою та

механізмом деградації людей і націй. Денаціоналізація суперечить людській природі та законам розвитку. Уживання державної мови в усіх сферах, насамперед освітній, забезпечує формування свідомої особистості й зміцнення державності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Балагутрак Микола. Мова і самосвідомість народу у лінгвопсихологічних дослідженнях Олександра Потебні. URL : <https://nz.lviv.ua/archiv/2023-1/21.pdf> (дата звернення : 10.10.2024).

2. Симоненко Л. О. Формування основ мовно-фахової культури в закладах вищої освіти. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. 252 с.

URL : https://nni1.naiu.kiev.ua/files/kafedry/ud/2019/konf/2019_zbirnyk_ukr_mova1.pdf (дата звернення : 12.10.2024).